

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 1

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzuski, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Marcin Trepczyński, Antoni B. Stępień, Marek Prokop, Tomasz Pawlikowski, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Andrzej Jonkisz, Piotr Jaroszyński, Grzegorz Hołub, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz.

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Michał Zembrzuski)	9
Miejsce filozofii w zespole nauk Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History	47
Agnieszka Gonddek Tomaszowa koncepcja miłości w ujęciu ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP.....	63
Michał Zembrzuski Tomaszowe rozumienie wiary jako aktu intelektu i kwestia intelektualności treści wiary (<i>intellectus fidei</i>).....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczzyńska Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej.....	107
Magdalena Płotka Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury	127
Tomasz Ł. Stanowski Wątki tomistyczne w filozofii Józefa Gołuchowskiego	139
Izabella Andrzejuk Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego	159
Anton Adam Miejsce filozofii w teologii Wincentego Granata.....	171
Bożena Listkowska Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów <i>Ciemnej nocy miłości</i> Mieczysława Gogacza	191
Marian Szymonik Filozofia jako nauka kontemplująca i wyjaśniająca byt – znaczenie tomizmu w wyjaśnianiu faktu religii.....	205
Tomasz Pawlikowski Identyfikacja pryncypiów i separacja metafizyczna w procesie poznania bytu jako bytu	233
Michał Ziółkowski Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations	267

Edycje i tłumaczenia

Paweł Borkowski Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i> Piusa XI – wstęp do przekładu.....	279
Ojciec święty Pius XI Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 8 marca 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . Filozofia Józefa Gołuchowskiego z okresu wileńskiego w artykułach litewskiej badaczki Rūty Marij Vabalaitė	307
Karolina Sienkiewicz Filozofia w szkole: wczoraj, dziś, jutro. Recenzja: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Uwagi o bycie i istnieniu. Na marginesie przekładu książki Étienne Gilsona <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Recenzja: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , tłum. M. Morek, Warszawa 2022.	325
Maciej Nowak Recenzja: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Recenzja: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Recenzja: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Polemiki i dyskusje

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Nota o Autorach.....	365

Table of Contents

Editorial (Michał Zembrzuski).....	9
The place of philosophy among other sciences Artur Andrzejuk's interview with Antoni B. Stępień.....	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.....	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History.....	47
Agnieszka Gondek Thomas's Concept of Love from the Perspective of Father Feliks Wojciech Bednarski OP.....	63
Michał Zembrzuski The Faith as an Act of the Intellect and the Issue of the Intellectuality of the Content of Faith (<i>intellectus fidei</i>) in Thomas Aquinas's Thought.....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczyńska The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.....	107
Magdalena Płotka The affective path to God according to Bonaventure.....	127
Tomasz Ł. Stanowski Thomistic threads in the philosophy of Joseph Goluchowski.....	139
Izabella Andrzejuk The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski.....	159
Anton Adam Place of Philosophy in Theology of Wincenty Granat.....	171
Bożena Listkowska The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczysław Gogacz's <i>Dark Night of Love</i>	191
Marian Szymonik Philosophy as a science that contemplates and explains the ens – the importance of thomism in explaining the fact of religion.....	205
Tomasz Pawlikowski Identification of Principles and the Metaphysical Separation in the Cognition of Being.....	233
Michał Ziółkowski Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism.....	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations.....	267

Editions and Translations

Paweł Borkowski Encyclical of Pius XI <i>Rerum omnium perturbationem</i> – introduction to translation.....	279
Holy Father Pius XI Encyclical <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Reports and Reviews

Natalia Herold Report on the activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Report from the Thomistic Symposium in Łomża on March 8, 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . The philosophy of Joseph Goluchowski from the Vilnius period in the articles of the Lithuanian researcher Rūta Marija Vabalaitė.....	307
Karolina Sienkiewicz Philosophy at school: yesterday, today, tomorrow Review: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Notes on being and existence. On the margin of the translation of Étienne Gilson's book <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Review: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , trans. M. Morek, Warszawa 2022.....	325
Maciej Nowak Review: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Review: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Review: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Controversy and discussions

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Note about authors.....	365

Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów *Ciemnej nocy miłości* Mieczysława Gogacza

Słowa kluczowe: miłość, nieodwzajemniona miłość, relacje osobowe, komunikacja, Gogacz

Wstęp

Przedmiotem naszych rozważań jest komunikacja bohaterów eseju Mieczysława Gogacza pt. *Ciemna noc miłości*. Marek zakochuje się w Annie Marii, z którą przyjaźni się od lat¹. Nie wyznaje jej miłości, ale przypuszcza, że ona ją odwzajemnia. Ona zdaje sobie sprawę, że przyjaciel darzy ją miłością, ale nie mówi mu wprost, że miłości nie odwzajemnia. Zresztą trudno stwierdzić, czy rzeczywiście nic do niego nie czuje, czy jej romantyczne odniesienie do niego dopiero się krystalizuje. W pew-

nym momencie jednak poznaje innego mężczyznę, Witolda, w którym zakochuje się i postanawia założyć rodzinę. Gogacz pisze, że źródłem dramatu bohaterów jest nieszczęśliwy zbieg okoliczności, to że nie ma metafizycznej zasady, według której na miłość zawsze odpowiadałoby się miłością. Czasami człowiek obdarza miłością kogoś, kto na jego miłość nie odpowiada. Wydaje się jednak, że źródłem dramatu przyjaciół nie jest nieszczęśliwy zbieg okoliczności, ale brak właściwego porozu-

Dr Bożena Listkowska, adiunkt na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

¹ „(...) złączyły nas lata rozmów (...)”. M. Gogacz, *Ciemna noc miłości*, Warszawa 1985, s. 36, http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/ciemna_noc_milosci.pdf (dostęp: 07.10.2023).

mienia. Celem artykułu jest pokazanie, jak brak otwartej komunikacji wpływa na przeżycia bohaterów, komplikując ich wzajemne odniesienia, powodując cierpienie. Przez komunikację rozumiemy tu zarówno przekaz werbalny, jak i niewerbalny, w tym także postępowanie. Szczególnie skupimy się na komunikacji werbalnej jako tej, której najbardziej bra-

kuje w relacji między bohaterami. Zdarzenia przedstawione w eseju są fikcją literacką, ale stanowią ilustrację sytuacji, w których zbyt mało uwagi poświęca się zrozumiałej komunikacji. Znaczenie takiej komunikacji jest szczególnie istotne w bliskich relacjach, a przede wszystkim w miłości, gdyż wpływa ona na poczucie sensu życia i doświadczenie szczęścia.

I. Węzeł dramatyczny: odmienne postrzeganie relacji

Marek zakochuje się w Annie Marii, ale nie wyznaje jej miłości. Ona prawdopodobnie zdaje sobie z tego sprawę, ale nie mówi mu, że go nie kocha. Obydwoje pokładają nadzieję w tym, że druga osoba domyśli się uczuć oraz intencji drugiej. Sytuacja przysparza obojgu cierpienie. Marka dręczy tęsknota i niepewność, a Anna Maria martwi się, że przyjaciel cierpi² i ma poczucie, że w stosunku do swojego przyszłego męża postępuje w sposób niełojalny, spotykając się z zakochanym w niej przyjacielem. Bohaterowie eseju są mistrzami niedopowiedzeń. Trudno rozstrzygnąć, czy kieruje nimi chęć oszczędzenia przykrości drugiej osobie, czy wygoda i przrzucanie odpowiedzialności na drugą stronę.

Przyjrzyjmy się bliżej treści książki i stawianym przez Gogacza tezom.

Głównym bohaterem *Ciemnej nocy miłości* – jak pisze jej autor – nie jest określona osoba, lecz miłość. Ściśle rzecz biorąc jest nim konkretny rodzaj miłości – miłość nieodwzajemniona. Gogacz utrzymuje, że miłość jest jedna. Tą samą miłością człowiek kocha Boga i drugiego człowieka. Różne są tylko sposoby okazywania miłości. Miłość człowieka do Boga w sposobie jej przeżywania przypomina nieodwzajemnioną miłość do drugiego człowieka. Jak w relacji z Bogiem człowiek nie doświadcza Jego obecności (i z tego powodu nierzadko przeżywa kryzysy wiary określane mianem „ciemnej nocy miłości”), tak też w międzyludzkiej miłości mierzy się z nieobecnością kochanego człowieka lub nieobecnością znaków jego miłości. Przeżywa tęsknotę i doświadcza cierpienia³. Różnica polega na tym, że Bóg

² „– Ty także cierpisz. Cierpisz, bo uświadamiasz sobie sprawianie mi bólu z tej racji, że nie możesz mi ofiarować swej miłości. W głębi serca wiesz o tym, że na dar mojej miłości nie odpowiedziałas podobnym darem. Boli cię to, martwisz się, z tego powodu cierpisz”, tamże, s. 15.

³ „(...) sposób przeżywania w tym życiu miłości do Boga, realnie obecnego w istocie naszej osoby, lecz niedostępnego bezpośrednio naszej psychice, stanie się dla nas perspektywą i drogą do przetrwania zdarzającej się rozłąki lub odejścia tych, których nieodwracalnie ukochaliśmy. (...) Przetrawanie tęsknoty do Boga wciąż niedostępnego psychiczemu przeżyciu, przetrwanie tej nieobecności, w samym przeżywaniu nie różni się od sposobów przetrwania tęsknoty do człowieka, przetrwania jego nieobecności”, tamże, s. 6.

zawsze kocha człowieka, chociaż człowiek nie zawsze odbiera lub rozumie znaki Jego miłości. W przypadku nieodwzajemnionej miłości międzyludzkiej człowiek nie doświadcza znaków miłości dlatego, że rzeczywiście nie jest przez drugiego kochany. Według Gogacza wiedza o relacji Bóg – człowiek i umiejętność trwania w miłości do Boga, mimo doświadczenia tęsknoty, mogą być pomocne przy przeżywaniu miłości do człowieka. Sposobem na przetrwanie braku znaków miłości ze

strony Boga i poczucia opuszczenia jest podtrzymywanie w sobie zaufania i nadziei, trwanie w miłości bez oczekiwania wzajemności. Gogacz twierdzi, że człowiek powinien uczyć się miłości do drugiego człowieka, uczyć się kochać, nie oczekując niczego w zamian, nawet wzajemnej miłości. Taka miłość wymaga heroizmu, ale doskonali człowieka. Cierpienie, które jej towarzyszy oczyszcza z egoizmu. Jest szkołą miłości bezinteresownej, skoncentrowanej na dobru drugiego, a nie na dobru własnym.

2. Wyczekujące trwanie w miłości

Artykuł jest polemiką z tezą, że trwanie w miłości do drugiego człowieka, gdy podejrzewa się, że jej nie ma, jest najlepszym – najszlachetniejszym – sposobem postępowania. Gogacz uważa trwanie w miłości za postępowanie wartościowe. Nie twierdzi, że ma ono trwać w nieskończoność, ale jest zwolennikiem dawania czasu i przestrzeni osobie, którą obdarzyło się miłością. Jest to czas cierpliwego oczekiwania na decyzję osoby, którą się pokochało. Dopytywanie partnera relacji, czy kocha, zdaje się postrzegać jako wywieranie presji i nietakt. Wydaje się, że cierpliwe trwanie w miłości może być dobrym sposobem postępowania, gdy wcześniej uczestnicy relacji jasno określili wzajemne odniesienia i oczekiwania. Jeśli tak się nie stało, to jak pokazują losy bohaterów *Ciemnej nocy miłości*, jest to sposób czasochłonny, bolesny, nieskuteczny.

Świadczy on bardziej o niedojrzałości ludzi niż szlachetności. Żaden z bohaterów eseju nie mówi wprost, czego od drugiej strony oczekuje, na co ma nadzieję. Marek przyjaźni się z Anną Marią od lat i od dłuższego czasu bez skutku wypatruje jej miłości. Niczego nie osiąga, a jego bierna i wyczekująca postawa powoduje, że pogrąża się w myśleniu życzeniowym i złudzeniach, myśląc marzenia z rzeczywistością. Gubi się w swoich myślach i przeżyciach⁴, bo często widzi, co chciałby widzieć, i słyszy, co chciałby usłyszeć. Anna Maria nie pomaga mu w odkryciu prawdy. Nie informuje, że nie czuje do niego tego, co on. Marek stwierdza: „Zostawiłaś czasowi i mnie rozpoznanie prawdy o nas”⁵. Anna Maria pozostawia Marka z niedopowiedzeniami. Nie okłamuje go, ale pozwala, żeby się łudził.

⁴ „Czy dlatego nie możesz mnie pokochać, że utrwaliła się w twoim przeżyciu ta wyznaczona mi przez ciebie rola? Czy może raczej kochasz mnie, a właśnie ja kryję swój niepokój w tym przypuszczeniu, że mego serca nie obdarzyłaś miłością? Jak to jest, Anno Mario, jak to jest?”, tamże, s. 16.

⁵ Tamże, s. 14-15.

3. Stopniowe tracenie nadziei

Gogacz stawia w eseju tezę, że nagła utrata miłości może prowadzić do rozpacz. Być może dlatego bohaterka eseju bardzo powoli wycofuje się z relacji. Niczego jednak werbalnie nie wyjaśnia. Oczekuje, że przyjaciel z czasem zrozumie swoje położenie. Czas, który ma doprowadzić do odkrycia prawdy o ich relacji, jest jednak czasem cierpienia, odbierającym mu siłę do życia. On sam nazywa go „agonią nadziei”⁶, „niszczeniem sensu życia”⁷, „duszeniem się w samotności”⁸. Anna Maria pozwala więc na powolne umieranie jego nadziei. Zarazem nie chce jednak, żeby zabiła go rozpacz. Dlatego nie pozwala mu nagle i zupełnie utracić nadziei. Mówi mu, że „jest w jej sercu”⁹, spotyka się z nim, pisze listy. On przeczuwa, że ich relacja nie zmierza do zacieśnienia. Spotkania z Anną Marią i listy od niej są coraz rzadsze. Na spotkaniach jest duchowo nieobecna albo podekscytowana zbliżającym się spotkaniem z ukochanym. Odwiedza Marka tylko przy okazji, po drodze na spotkanie ze swoim przysiężym mężem. Opowiada zakochanemu

przyjacielowi o swojej miłości do Witolda. Czy Anna Maria nie zdaje sobie sprawy, że zadaje Markowi cierpienie? Trudno stwierdzić, czy postępuje tak z powodu roztargnienia, nieuwagi, nonszalancji czy świadomie chce dać mu do zrozumienia, że nie może spodziewać się jej wzajemności. A Marek cierpi – cierpi w milczeniu. Zgadza się na taką formułę relacji. Zresztą zgadza się na wszystko, żeby nie stracić Anny Marii, żeby nie zrezygnowała ze spotkań. Zasady, na których opiera się ich relacja, nie są wprost zwerbalizowane. Nie wiadomo nawet czy obydwie strony zdają sobie z nich sprawę. Wszystko opiera się na domysłach i niedomówieniach. Jedno jest pewne, to, co dzieje się między bohaterami, powiększa cierpienie Marka. Gogacz twierdzi, że cierpienie jest wpisane w nieodwzajemnioną miłość i nikt nie jest winny tego rodzaju cierpienia¹⁰. Wydaje się jednak, że w przypadku bohaterów *Ciemnej nocy miłości* wszyscy są winni. Wszyscy to znaczy Anna Maria i Marek. Witolda, nowego ukochanego Anny Marii, nie można

⁶ „Utraciłem tę miłość. Anna Maria jest pierwsza w mej duszy, a ja nie jestem pierwszy w jej sercu. Nie spotkamy się. Musimy się minąć. Jakże to ciężkie i straszne. To próg rozpacz. To agonía nadziei”, tamże, s. 38-39.

⁷ „(...) nieskończony brak twej obecności niszczy bieg i sens mojego życia”, tamże, s. 31.

⁸ „Umieram bez ciebie, duszę się w samotności (...)”, tamże, s. 47.

⁹ „Mówisz czasem, że jestem w twym sercu. Nigdy nie powiedziałaś, że mnie kochasz. Wciąż tylko mam nadzieję, że jest w tobie jakaś i dla mnie wersja, miłości. Lecz jaka?”, tamże, s. 28.

¹⁰ „– Gdy przyszłaś, radość – jak zwykle – odebrała mi mowę i siły, by ujawnić szczęście twej obecności. Serce zabiło i poczułem ten znajomy ból słodki i gorący, który zjawia się, gdy zobaczymy kogoś ukochanego, gdy zobaczę ciebie. A gdy odeszłaś roześmiana i szczęśliwa swoją miłością do Witolda, już nie mogłem przeciwstawić się smutkowi. Ból opuszczenia, samotności, jednak samotności, zaatakował duszę i serce. – Obserwuję swoje przeżycia, widzę siebie uwikłanego w tragedię, w której nikt nie jest winny, ani ty, ani Witold, ani ja. I właśnie dlatego jest to tragedia. Jest konflikt, jakaś ogromna krzywda wyrządzona mej duszy, jej bezmierne cierpienie, nie ma winnych”, tamże, s. 27.

do tego grona zaliczyć, bo nie wiadomo, czy w ogóle wie o spotkaniach i listach przyjaciół.

Przeanalizujmy kolejno wspomniane winy, a właściwie błędy w komunikacji Marka i Anny Marii. Marek: 1) nie wyznaje miłości, 2) pomimo, że nie wyznaje miłości, wyczekuje jej, 3) na późniejszym etapie, gdy Anna Maria spotyka się już z Witoldem, chociaż wie, że jest zakochana, nie wycofuje się z relacji, ale nadal wyczekuje miłości, 4) nie zadaje Annie Marii pytań, które mogłyby wyjaśnić ich sytuację, 5) nie mówiąc otwarcie Annie Marii o swoim stosunku do niej, utrudnia jej werbalne i jasne określenie swojego stosunku do niego, 6) jest bierny, nie chce poznać prawdy

– woli marzyć o miłości Anny Marii, niż próbować budować miłość z kimś, kto obdarzyłby go wzajemnością. Anna Maria: 1) nie wyjaśnia Markowi, że nie może liczyć na jej wzajemność (premilczenia), 2) wysyła sprzeczne sygnały, tj. opowiada mu o swoim zakochaniu w innym mężczyźnie, a jednocześnie mówi mu, że ma go w swoim sercu, 3) stosuje w komunikacji liczne niedopowiedzenia pomimo świadomości, że Marek nie potrafi ich zinterpretować, 4) podtrzymuje w Marku nadzieję na miłość, spotykając się z nim i wymieniając listami, 5) jest bierna, czeka aż on sam zorientuje się w sytuacji, 6) nie bierze na siebie odpowiedzialności za los przyjaciela.

4. Próby ocalenia relacji

Dlaczego bohaterowie nie rozstają się ze sobą, dlaczego każde z nich nie idzie w swoją stronę? Przecież sytuacja jest nieznośna, raniąca oboje. Marek twierdzi, że nie jest w stanie odejść od Anny Marii, nie ma na to siły¹¹. Jego miłość jest zbyt wielka. Dlaczego Anna Maria nie zrywa kontaktu z zakochanym w niej przyjacielem, nie wiemy. Wiadomo tylko, że na samym początku znajomości, spostrzegłszy jego wielkie zainteresowanie, wycofała się z niej. Przestała przychodzić na spotkania. Później jednak, gdy przypadkiem na siebie wpadli, odnowili znajomość. Anna Maria nic nie mówi w eseju, stąd trudno wnikać w motywy jej postępowania. Być może

kontynuuje znajomość, bo uważa ją za cenną, nie chce stracić przyjaciela. Może też przemawia przez nią litość. Może też robi to z próżności, z potrzeby bycia adorowaną. Wydaje się, że Anna Maria i Marek chcą uratować relację, chociaż każde z nich życzyłoby sobie innego jej kształtu. Marek marzy o tym, że Anna Maria go pokocha, a ona ma nadzieję zachować jego przyjaźń mimo odmówienia mu miłości. Ich celów nie da się pogodzić. Nie jest możliwe zbudowanie przyjaźni z kimś, kto jest zakochany i pragnie wzajemnej miłości. Taka relacja jest psychologicznie niemożliwa przynajmniej do czasu przyblaknięcia miłości w osobie zakochanej. Marzenia

¹¹ „Jesteś mi potrzebna, Anno Mario. Potrzebna mi jest twoja obecność, ciągła obecność. Jestem spokojny, gdy cię widzę, pracuję, gdy jesteś, żyję, gdy jesteś. Zawsze powinnaś być w moim pokoju, zawsze przy mnie, w moim sercu. Jesteś tam, w moich tęsknotach, marzeniach, w moim niepokoju o ciebie, w moim smutku. (...) nie mam siły być bez ciebie”, tamże, s. 22.

bohaterów są nierealistyczne. Czy oni sami nie zdają sobie z tego sprawy? Co nimi kieruje?

Wydaje się, że Gogacz każe swoim bohaterom kierować się przekonaniem lub przeczuciem – a może jednym i drugim – że relacje osobowe są czymś cennym¹², że należy je chronić i zabiegać o ich trwanie. Sformułowaną przez siebie koncepcję etyczną określa mianem etyki chronienia osób. Twierdzi, że prawdziwym światem człowieka nie jest środowisko przyrodnicze, ale osoby¹³. Więzy z osobami są tym, bez czego człowiek nie może żyć i nie może być szczęśliwy. Trwanie relacji osobowych, czyli powiązań przez miłość, wiarę i nadzieję stanowi wartość. Czym są te relacje? Są one wzajemnymi, zwrotnymi odniesieniami między bytami osobowymi. Wyprowadzają poznanie i decyzje. Oznacza to, że intelekt i wola nie decydują o ich zaistnieniu, mogą jedynie decydować o ich podtrzymaniu lub zerwaniu.

Autor *Ciemnej nocy miłości* wymienia trzy relacje: miłość, wiarę i nadzieję. Miłość jest pragnieniem dobra dla drugiej osoby, troską o jej szczęście. Gogacz często pisze, że miłość jest obecnością¹⁴. Przyczyną miłości jest bowiem obecność, warunkiem trwania miłości jest obecność i o istnieniu miłości świadczy obecność. Relacja osobowa wiary w aspekcie czynnym jest prawdomównością, a w aspekcie biernym zaufaniem i otwartością na prawdę. Wreszcie relacja nadziei w aspekcie czynnym jest świadczeniem dobra, a w aspekcie biernym oczekiwaniem na dobro, czyli powiązania przez miłość i wiarę. Relacje osobowe są więc dobrem osób. Trzeba jednak zapytać: Czy zawsze tak jest, że relacje osobowe służą osobom? Czy w przypadku bohaterów *Ciemnej nocy miłości* podtrzymywanie relacji między Markiem i Anną Marią rzeczywiście wnosi w ich życie dobro? Czy podtrzymywanie tej relacji wnosi przede wszystkim dobro?¹⁵

5. Przebudowywanie relacji?

W książkach poświęconych miłości (*Jak traci się miłość? czy Błędy brata Ryszarda*¹⁶) Gogacz pokazuje, że człowiek,

kochając drugiego człowieka, popełnia wiele błędów. Kocha za bardzo, za mało, kocha wyłącznie siebie, kocha

¹² „Wiem jednak, że powinniśmy uratować naszą miłość i naszą przyjaźń wbrew nastrojom, nieufności, wbrew prostym projektom, które przyjmujesz. Ta miłość jest wartością, uroczy pięknością naszego życia. (...) Miłość jest rzadką perłą. Świat widzialnego i niewidzialnego zła będzie się wysilał, żeby nam zniszczyć, odebrać tę miłość, która zwiększa dobro świata”, tamże, s. 32.

¹³ „(...) miłość jest domem, miejscem, właściwym środowiskiem człowieka (...)”, tamże, s. 45.

¹⁴ „Bo miłość to właśnie wierna i trwała obecność przy nas wybranej przez nas, jedynej osoby, bez której cierpimy, bez której świat nie ma sensu, bez której my sami się gubimy”. M. Gogacz, *Jak traci się miłość (esej ascetyczny)*, Warszawa 1982, s. 132, http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/jak_traci_sie_milosc.pdf (dostęp: 07.10.2023).

¹⁵ Por. M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1998, https://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/wprowadzenie_do_etyki.pdf (dostęp: 07.10.2023).

¹⁶ M. Gogacz, *Błędy brata Ryszarda*, b. r. i m. w., http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/bledy_brata_ryszarda.pdf (dostęp: 07.10.2023).

tylko wybrane cechy drugiej osoby, kocha stan zakochania itp. Miłości musi się uczyć. Uczy się jej poprzez tracenie niewłaściwych sposobów odniesienia i zastępowanie ich dojrzałszymi. Nauka miłości jest długim procesem. Człowiek doskonali miłość przez całe życie. Według Gogacza tracenie obarczonej błędami miłości nie polega na zrywaniu relacji osobowych. Uczenie się miłości polega m.in. na nabywaniu umiejętności przekształcania istniejących już relacji osobowych i zmianie sposobów wyrażania miłości. Można więc przypuszczać, że według Gogacza, w przypadku bohaterów *Ciemnej nocy miłości* najlepszym rozwiązaniem byłoby przekształcenie ich relacji w przyjaźń. Zresztą ściśle rzecz biorąc relacja ta wciąż jest przyjaźnią, tylko Marek oprócz odniesień przyjacielskich wnosi w tę relację uczucia i odniesienia właściwe miłości *amor*, jak: potrzeba stałej obecności Anny Marii, dojmująca tęsknota w czasie jej nieobecności, zauroczenie, zachwyty, pożądanie, pragnienie wyłączności i zajmowania pierwszego miejsca w hierarchii jej międzyludzkich odniesień¹⁷. Przebudowanie łączącej bohaterów relacji musiałyby dokonać się pomiędzy bohaterami, ponieważ miłość jest relacją, czyli czymś pomiędzy oso-

bami. Główny ciężar tej zmiany spoczywałby jednak na Marku, ponieważ on jest tą osobą, która w przyjaźń wnosi uczucia i postawę typową dla miłości *amor*. Ponieważ miłość jest przystosowaniem¹⁸ psychiki do dobra, jakim jest konkretna osoba, przeto Marek musiałby przebudować swoje życie psychiczne, aby móc – jak wcześniej – budować z Anną Marią przyjaźń. W momencie, w którym go spotykamy, nie jest on jednak do tego zdolny i prawdopodobnie nie jest w stanie zaakceptować takiej wersji łączącej ich relacji. Pragnie, aby Anna Maria na jego miłość odpowiedziała miłością.

Sytuacja Marka i Anny Marii skłania do postawienia pytania: Czy chronienie relacji osobowych jest równie istotne, co chronienie osób? Czy nie trzeba czasami poświęcić relacji żeby ochronić osoby, zerwać więź między ludźmi, aby uratować człowieka? Gogacz w żadnej ze swoich książek nie twierdzi, że relacje osobowe są ważniejsze od osób. Jako metafizyk twierdzi, że aby mogły zaistnieć relacje będące przypadkościami, muszą wcześniej istnieć osoby, czyli substancje. Także swoje prace etyczne tytułuje: *Wprowadzenie do etyki chronienia osób* czy *Ku etyce chronienia osób*¹⁹. Tytuły nie wskazują na konieczność

¹⁷ Gogacz tak charakteryzuje różnicę pomiędzy miłością *amor* a przyjaźnią: „Miłość jest obecnością czyjejś miłości w naszej duszy. Jest więc wewnętrzną w nas obecnością osoby, będącej dla nas darem, Jest wspólnym losem, powiązaniem najgłębszych tęsknot i sensu życia. Przyjaźń jest obecnością osób bez wniesienia w czyjąś duszę swej miłości. Jest patrzeniem jednej miłości na drugą, zatrzymaniem swej miłości w swym sercu i tylko otwarciem drzwi serca, aby zachwycać się pięknem miłości zdołającej przyjaźniące się z nami serce”, tamże, s. 95.

¹⁸ „Cierpienie ma źródło w tym, że to przekształcenie, które jest wywołanym w nas życzliwym przystosowaniem do kogoś, jest nieodwracalne. Z tego względu miłość jest nieutralna”. M. Gogacz, *Ciemna noc miłości*, s. 5.

¹⁹ M. Gogacz, *Ku etyce chronienia osób*, Warszawa 1991, http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/książki/ku_etyce_chronienia_osob.pdf (dostęp: 07.10.2023).

chronienia relacji. W treści prac Gogacz podkreśla jednak potrzebę chronienia zarówno osób, jak i relacji osobowych. Twierdzi, że relacje są domem człowieka. Co jednak należy zrobić, gdy ten dom zawiera wadę konstrukcyjną i wiadomo, że prędzej czy później runie? Czy nie należy jak najszybciej go opuścić? I czy po opuszczeniu właśnie ten dom trzeba odbudowywać? Czy

nie bezpieczniej zbudować nowy? Idea przebudowywania relacji jest piękna, ale nie zawsze da się pogodzić z ideą chronienia osób. Wydaje się, że czasami trzeba wybierać pomiędzy dobrem osoby a trwaniem relacji. Co więcej, chronienie relacji nie zawsze jest też zgodne z pryncypiami, które Gogacz wskazuje w swojej etyce chronienia osób.

6. Postępowanie bohaterów a etyka chronienia osób

Mądrość jest umiejętnością ujęcia prawdy o bycie z jego dobrem. Człowiek powinien kierować się prawdą w taki sposób, by wspierać dobro drugiego człowieka i swoje własne. Według Gogacza relacje osobowe są dla człowieka dobrem. Ale – należałoby chyba dodać – są dobrem tak długo, jak długo przynoszą dobre skutki. Bywają takie relacje osobowe, które z powodu istniejących w nich błędów nie służą osobom. Relacja z Anną Marią była dla Marka dobrem tak długo, jak długo kierował on do niej tylko przyjaźń. Była dobrem, gdy zaczął kierować miłością, a Anna odpowiedziała sympatią i zainteresowaniem. Przestała być jednak dobrem, gdy Anna skierowała swoją miłość do innego mężczyzny. Od tego momentu ich relacja zaczęła owocować cierpieniem. Nie oznacza to, że ontologicznie stała się złem. Ich relacja była bytem, a więc ontologicznie pozostała dobrem. Przestała być jednak dobrem moralnym. Rośliny też są bytami, a więc są ontologicznie dobre. Jednak niektóre z nich są dla człowieka trujące. Trwanie Anny Marii przy Marku było me-

tafizycznym dobrem, było relacją. Ale moralnie było krzywdzące, pozbawione wyobraźni, egoistyczne. Zabieganie o trwanie relacji nie zawsze więc jest najlepszym sposobem postępowania. Być może „tracenie miłości” nie musi być przebudowywaniem relacji, ale czasami dosłownie traceniem, czyli zrywaniem. Być może niekiedy udaje się takie relacje odbudować w innym kształcie, ale bywają sytuacje, w których trzeba pogodzić się z ich zerwaniem. Nie relacje powinny być priorytetem w postępowaniu, ale osoby i ich dobro. Utrzymywanie więzi za wszelką cenę nie jest działaniem z pozycji mądrości.

Drugim pryncypium etyki chronienia osób jest kontemplacja. Według Gogacza stanowi ona zawieszenie działania intelektu czynnego i ujęcie przez intelekt bierny pryncypiów bytów. Jest przerwaniem procesu abstrahowania, myślenia, ale nie procesu poznania. Jest poznaniem przenikniętym zachwytem. Intelekt bierny odbiera istnienie bytów, a wola reaguje na nie zachwytem i akceptacją. Kontemplacja pozwala zdać sobie sprawę z relacji wiążących osoby.

Informacja o relacjach – twierdzi Gogacz – skłania intelekt, by zalecił woli chronienie osób i relacji osobowych. Czy jednak każda informacja o relacjach skłania do ich chronienia? Czy wszystkie relacje międzyludzkie należy chronić? Czy bohaterowie *Ciemnej nocy miłości* powinni ratować przyjaźń? Czy jest możliwe wygaśnięcie w Marku miłości i uratowanie przyjaźni? Wygaśnięcie miłości wymagałoby rezygnacji z obecności. A bez obecności trudno ocalić przyjaźń. Natomiast przy zachowaniu aktualnego natężenia obecności trudno spodziewać się, że miłość wygaśnie. Jak powinni postąpić bohaterowie? Wydaje się, że najbardziej moralnie prawym sposobem postępowania nie jest chronienie, ale zerwanie relacji. Kontemplacja podpowiada jednak, że przyjaźń jest wartością, że rzadko udaje się zbudować prawdziwą (szlachetną) przyjaźń i nie powinno się łatwo z niej rezygnować. Czy jednak taka rezygnacja byłaby lekkomyślnością? Może byłaby właśnie wyrazem mądrości²⁰.

Trzecim pryncypium etyki chronienia osób po mądrości i kontemplacji jest sumienie. Jest ono – jak twierdzi Gogacz – równoczesnym zareagowaniem intelektu i woli na byt, z którym człowiek nawiązuje relacje. Sprawnie działające sumienie zależy od sprawnie działających intelektu i woli. Zadaniem intelektu jest trafne rozpoznanie prawdy, zadaniem woli – wybór dobra. Sumienie jest umiejętnością otwierania się na dobro, a więc na byt. Powinno skłaniać do otwierania się na osoby i relacje

osobowe. Co jednak, gdy relacje nie służą dobru osób? Jeśli przyjaźń z Anną Marią jest dla Marka cierpieniem, czy nie powinien z niej zrezygnować? Czy sumienie Anny Marii nie powinno podpowiedzieć jej, że spotykając się z Markiem, niepotrzebnie rozbudza w nim nadzieję i tym samym go krzywdzi? Czy zaś sumienie Marka nie powinno wezwać go do zatroszczenia się o siebie i Annę Marię? Wydaje się, że sumienia bohaterów mówią im, że nie postępują właściwie. Nie czują się komfortowo w zaistniałej sytuacji. Nie potrafią jednak znaleźć z niej wyjścia²¹.

Bohaterowie *Ciemnej nocy miłości* nie postępują zgodnie z pryncypiami etyki chronienia osób. Nie kierują się pryncypium mądrości. Nie rozmawiają szczerze o tym, co dzieje się między nimi i nie próbują wspólnie stawić czoła trudnościom. Nie ujawniają przed sobą prawdy, a tym samym ograniczają nawzajem swoją wolność. Marek, nie wyznając Annie Marii swojej miłości, nie pozwala jej zdecydować, czy chciałaby nadal się z nim spotykać. Anna Maria, nie mówiąc Markowi, że nie żywi do niego miłości, nie pozwala mu odejść lub przynajmniej pozbyć się złudzeń. Nie kierują się pryncypium kontemplacji, bo nie otwierają się na dobro drugiej osoby. Są skoncentrowani na własnym dobru i własnym wyobrażeniu relacji osobowych. Anna Maria myśli o sobie i swojej nowej miłości, o potrzebie zwierzeń przyjacielowi i przyjemności płynącej ze spotkań z nim. Marek myśli o swojej miłości i potrzebie spotkań z Anną

²⁰ M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, s. 11.

²¹ Tamże, s. 11-12.

Marią. Wreszcie nie kierują się pryncypium sumienia, bo chociaż ono podpo-

wiada im, że podążają niewłaściwą drogą, nie zmieniają swojego postępowania.

7. Moralna prawość a niedomówienia

Czytając *Ciemną noc miłości* ma się wrażenie, że bohaterowie nie liczą się z dobrem drugiej osoby. Nie chcą się krzywdzić ani sprawiać sobie przykrości, ale krzywdzą się i ranią przez swoją komunikacyjną bierność. Dlatego podczas lektury narzuca się pytanie, czy rzeczywiście łączy ich przyjaźń. Albo czy łącząca ich przyjaźń nie weszła właśnie w fazę kryzysu. Nie ma bowiem między nimi szczerości i otwartości. Nie przekazują sobie prawdy. Stosują wobec siebie niedomówienia i przemilczenia. Te niedomówienia i przemilczenia dotyczą kwestii fundamentalnych. We wnętrzu bohaterów szaleją emocje, a w przestrzeni komunikacyjnej panuje spokój. Nadal pozornie rozmawiają jak przyjaciele. Anna Maria opowiada Markowi o swojej nowej miłości, a on słucha jej opowieści i rozmawia z nią na interesujące ich wspólnie tematy. Bohaterowie udają. Anna Maria udaje, że nie wie o miłości Marka, a Marek udaje, że nie wiąże z Anną Marią takich nadziei, jakie wiąże. Tak nie wygląda autentyczna przyjaźń.

W *Ciemnej nocy miłości* Gogacz pisze, jak przyjaciel osoby nieszczęśliwie zakochanej, może jej pomóc. Pisze o konieczności obecności, rozmowy, chro-

nienia przed zamknięciem się w sobie, smutkiem, izolacją i innymi przejawami narastania procesu rozpacz. Nie pisze jednak, jak należy postępować, gdy osoba, w której ktoś się zakochał jest jednocześnie jego przyjacielem. Co w takiej sytuacji powinien zrobić przyjaciel. Stwierdza tylko, że osobę, której się nie kocha, należy przygotować na swoje odejście. Powinna mieć czas na intelektualne ujęcie sytuacji, opanowanie emocji. Pomoc powinna polegać – jak już wcześniej wspomnieliśmy – na dążeniu do spowolnienia procesu rozpacz, niedopuszczeniu, by ten proces przebiegł gwałtownie. Gwałtowna rozpacz może bowiem zabić²², spowodować załamanie psychiczne, a co za tym idzie wyniszczyć fizycznie. Może też popchnąć człowieka do samobójstwa. Gdy proces ten przebiega powoli, można starać się znaleźć w nim słabe punkty i przerwać jego narastanie. Autor *Ciemnej nocy miłości* utrzymuje, że spowolnianie procesu rozpacz jest najlepszym wyjściem z tej sytuacji, szansą na uratowanie człowieka. I znów wydaje się, że nie można nie wejść w polemikę z Gogaczem. Budowanie nadziei na niedopowiedzeniach z intencją chronienia kogoś przed rozpaczą wydaje się nieuczciwe. Jest odbie-

²² „Osoby, które nas kochają i których miłości nie możemy podjąć, powinniśmy przygotować do przeżywania naszej nieobecności. Gdy odejdziemy nagle, gdy nie zostawimy im czasu na przetrawienie lęku i gdy nie uchronimy ich przed przekształceniem się lęku w zazdrość, przeżyją tę zazdrość, zawstydzenie, ból, smutek, izolację, negację, marzenie, cały proces poczucia zagrożenia, utraty celu życia i wygaśnięcia motywów samoobrony, lecz przeżyją to właśnie nagle. Rozpacz zabije ich natychmiast”. M. Gogacz, *Ciemna noc miłości*, s. 101.

raniem drugiej osobie możliwości poznania prawdy czy wręcz ukrywaniem jej przed nią. Takie postępowanie musi skończyć się cierpieniem z tym, że do

cierpienia nieodwzajemnionej miłości dochodzi jeszcze cierpienie spowodowane nieszczerością kochanej osoby, rodzajem jej nieuczciwości.

Zakończenie

Zasadniczym problemem, przed jakim staje czytelnik *Ciemnej nocy miłości*, jest: Co zrobić, gdy przyjaciel, do którego nie czujemy niczego poza przyjaźnią zakochuje się w nas, ale miłości nie wyznaje? Jak zareagować? Jakie postępowanie komunikacyjne jest najlepsze? Wydaje się, że w odpowiedzi na to pytanie pomocne byłoby odwołanie się do filozofii Mariana Przełęckiego, który pisał: „Jeśli najwyższą wartość moralną przyznajemy dobroci, to za czyn dobry moralnie uznać musimy czyn będący aktem dobroci; czynem takim zaś jest czyn altruistyczny, motywowany (jak to określam) troską o dobro drugiego człowieka. Ponieważ świat, w którym żyjemy, jest światem pełnym cierpienia, czyn altruistyczny to przede wszystkim czyn miłosierdzia; nasza troska o dobro drugiego człowieka sprowadza się w istniejącej rzeczywistości do, motywowanej naszym współczuciem, chęci ulżenia

mu w jego cierpieniach”²³. Przełęcki formułuje etykę preferencji. Nie mówi, co w określonej sytuacji podmiot powinien zrobić, ale który z dwóch czynów A i B jest lepszy. Kierując się tymi wskazówkami, można byłoby stwierdzić, że wycofanie się z relacji z Markiem, poprzedzone poinformowaniem go o tym, byłoby lepsze niż trwanie w tej postaci relacji, którą opisał Gogacz. Być może cierpienie Marka spowodowane utratą miłości nie byłoby mniejsze, ale nie zostałyby też powiększone o poczucie bycia wprowadzonym w błąd, zwdzonym, traktowanym w sposób nieuczciwy. Komunikat jasny i wprost nie musi przy tym oznaczać miażdżącego oświadczenia „nie kocham cię”, lecz może zostać przekazany w bardziej subtelny sposób. Co najważniejsze jednak, czyny powinny pójść za słowami, tylko wtedy bowiem można mówić o przejrzystej i uczciwej komunikacji.

²³ M. Przełęcki, *W obronie etycznej utopii*, s. 111, <https://www.scribd.com/document/661442233/Marian-Prze%C5%82%C4%99cki-W-obronie-etycznej-utopii> (dostęp: 07.10.2023).

Bibliografia

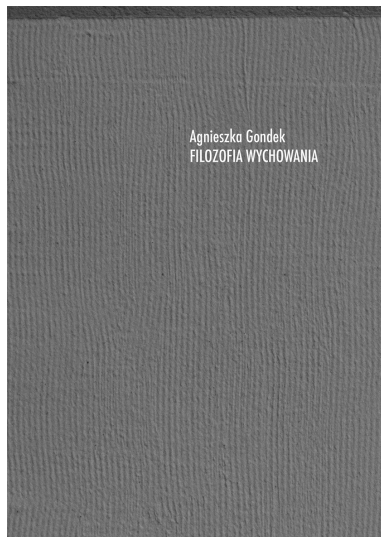
1. Gogacz M., *Błędy brata Ryszarda*, b. r. i m. w., http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/bledy_brata_ryszarda.pdf (dostęp: 07.10.2023).
2. Gogacz M., *Ciemna noc miłości*, Warszawa 1985, http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/ciemna_noc_milosci.pdf (dostęp: 07.10.2023).
3. Gogacz M., *Jak traci się miłość (esej ascetyczny)*, Warszawa 1982, http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/jak_traci_sie_milosc.pdf (dostęp: 07.10.2023).
4. Gogacz M., *Ku etyce chronienia osób (wokół podstaw etyki)*, Warszawa 1991, http://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/ku_etyce_chronienia_osob.pdf (dostęp: 07.10.2023).
5. Gogacz M., *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1998, https://www.katedra.uksw.edu.pl/gogacz/ksiazki/wprowadzenie_do_etyki.pdf (dostęp: 07.10.2023).
6. Przełęcki M., *W obronie etycznej utopii*, s. 109-115, <https://www.scribd.com/document/661442233/Marian-Prze%C5%82%C4%99cki-W-obronie-etycznej-utopii> (dostęp: 07.10.2023).

The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczyslaw Gogacz's *Dark Night of Love*

Keywords: love, unrequited love, personal relationships, communication, Gogacz

The main character of the essay *Dark Night of Love* is unrequited love. It is a type of love inseparable from suffering. Although suffering in such love always occurs, the way individuals communicate can magnify it. This happens when people choose understatement instead of sincere conversation. The purpose of this article is to show how the lack of open communication affects the experiences of the characters in *Dark Night of Love*, complicating their references to each other and causing suffering. By communication here we mean

both verbal and non-verbal communication, including actions. In particular, we will focus on verbal communication as the one that is most lacking in the relationship between the characters. The events depicted in the essay are literary fiction, but they illustrate situations in which too little attention is paid to clear communication. The importance of this communication is particularly important in close relationships, as they affect the sense of meaning in life and the experience of happiness.

Agnieszka Gondek

Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej

Warszawa 2022

W książce głoszony jest pogląd, że filozofia jest podstawą ogólnej edukacji na każdym szczeblu kształcenia. To filozofia bowiem jest podstawą wykształcenia ogólnego, a nie encyklopedyczność wiedzy. Korelacja filozofii z innymi przedmiotami nauczania w szkole średniej jest podstawą integracji wiedzy. W książce starano się wykazać, że wykształcenie filozoficzne zapewnia spójność wiedzy, a co za tym idzie – spójność kształtowanej w szkole osobowości. I na tym polega oryginalność tej publikacji na tle literatury na ten temat.

Zagadnienie opracowano na tle dyskusji na temat nauczania filozofii, toczących się w dwudziestoleciu międzywojennym (1918-1939) oraz ćwierćwieczu transformacji ustrojowej w Polsce (wyznaczonym okresem 1990-2015). W wyniku wyciągnięcia wniosków z tych dyskusji zwrócono uwagę, że w obliczu coraz większej specjalizacji nauk szczegółowych, to właśnie filozofia powinna stać się podstawą „ogólności” wykształcenia młodego człowieka w szkole średniej. Książka pokazuje, że dzięki filozofii kształcenie ogólne nabiera społecznej wartości, podnosi standard funkcjonowania człowieka, umożliwia lepsze uczestnictwo w kulturze oraz kształtowanie świadomego światopoglądu.

Wydanie książki dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

E-Book do pobrania gratis ze strony Naukowego Towarzystwa Tomistycznego –
www.tomizm.org

Nota o Autorach

Anton Adam – ks. prof. dr. hab., kapłan diecezji bańsko-bystrzyckiej (Słowacja). Stopnie naukowe uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Obecnie wykłada na Wydziale Teologii Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Trnavskiego także w Bratysławie. Od 2005 roku popularyzuje teologię katolicką w radiu „Lumen”. Jest autorem ponad dwustu artykułów naukowych, które zostały opublikowane na Słowacji, w Polsce, na Czechach, w Rosji i na Ukrainie. Należy do Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskiego Towarzystwa Teologii Katolickiej, Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Słowackiego, Rady Naukowej „Rocznika Tomistycznego”, Rady Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Trnawie oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Artur Andrzejuk – prof. dr. hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny „Rocznika Tomistycznego”. Autor szeregu publikacji z zakresu teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu* (Warszawa 2021).

Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Paweł Borkowski – dr, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (licencjat, magisterium, doktorat). W życiu zawodowym pełnił różnorodne funkcje i zajmował różne stanowiska, m.in. nauczyciela, wykładowcy, tłumacza, publicysty. Obecnie tłumaczy dla wydawnictwa „eSPe”.

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. Opublikowała książkę *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej* (Warszawa 2022). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Nr ORCID: 0000-0003-1308-6424

Natalia Herold – mgr, absolwentka administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) oraz kierunku „samorząd terytorialny i polityka regionalna” na Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: 0000-0003-4761-9495

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), *Książki Tomistycznie odczytane* (Warszawa 2022) oraz liczne artykuły i przekłady.

Nr ORCID: 0000-0002-2288-9512

Paweł Lesiński – dr, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Autor szeregu artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach. W swojej działalności badawczej skupia się na zagadnieniach prawa niemieckiego i niemieckiej myśli politycznej i prawnej. Szczególnym zainteresowaniem darzy koncepcje niemieckiego liberalizmu oraz państwa socjalnego. Członek Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Członek Zarządu - Sekretarz Stowarzyszenia Stypendystów DAAD w Polsce. Współpracuje również z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie.
Nr ORCID: 0000-0001-6522-3625

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów* (2014); *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* (2014); i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów* (2015). Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (lus)”.
Numer ORCID: 0000-0002-4387-8820

Konstanty Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Maciej Nowak – inż. lic., obecnie kontynuuje studia magisterskie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* i 32 w *Encyklopedii Filozofii Polskiej*. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.
Numer ORCID: 0000-0003-0618-611X

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelni w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego „Rocznika Tomistycznego”, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się średniowieczną filozofią praktyczną, historią filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografią łacińską oraz filozofią współczesną. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności* (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofij”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Numer ORCID: 0000-0002-6993-2178

Jan Pociąg – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze.

Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.
Numer ORCID: 0000-0001-5698-6401

Peter A. Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA), a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

Karolina Sienkiewicz – magister pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, absolwentka i wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół pedagogiki przedszkolnej, komunikacji społecznej i pedeutologii nauczyciela.
Numer ORCID: 0009-0004-7424-8989

Tomasz Łukasz Stanowski – magister filozofii, doktorant na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przygotował rozprawę doktorską o Józefie Gołuchowskim pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Karasa.
Numer ORCID: 0000-0002-7462-9667

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej dotyczącej świata. Jego teorię poznania należałoby określić mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Wprowadzenie do metafizyki*

(Kraków 1964); *O metodzie teorii poznania* (Lublin 1966); *Elementy filozofii* (Lublin 1980); *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczna* (Lublin 2005); *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy, Lublin 1999 – 2015).

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Nr ORCID: 0000-0002-0796-8001

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: Tomasz z Akwinu, *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”* (Warszawa 2012), Tomasz z Akwinu, *Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza* (Warszawa 2021) oraz Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych* (Warszawa 2023). Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (*Ministri Infirmorum*), członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020), *Biblijny ślad pięty. Na tropach antychrysta* (Warszawa 2022). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu oraz związanych z tym nurtem problemów bioetycznych i etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego. Nr ORCID: 0000-0001-5369-071X